

Цепкало Т. Міфосемантика лунарного образу в поезії Миколи Воробйова // Щорічний науковий збірник Восьмої міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції з україністики «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ». Серія «Міжнародна наукова Інтернет-конференція з україністики». Випуск 2017 ; під редакцією Олени Новікової, Ульріха Шваєра. – Мюнхен : Видавництво «Verlag readbox unipress Open Publishing LMU», 2018. – С. 349-355.

МІФОСЕМАНТИКА ЛУНАРНОГО ОБРАЗУ В ПОЕЗІЇ МИКОЛИ ВОРОБЙОВА

У статті аналізується міфосемантика лунарного образу в поетичних текстах Миколи Воробйова. Досліджуються особливості авторської інтерпретації міфологеми місяця та вплив прадавньої слов'янської міфології на світогляд письменника. Робиться спроба реконструкції художньої картини світу відомого українського поета.

Ключові слова: міфосемантика, міфологема, образ місяця, міфопоетика, світобачення.

MYTH SEMANTICS OF THE LUNAR IMAGE IN THE POETRY BY MYKOLA VOROBIOV

The article analyzes myth semantics of the lunar image in the poetic texts by Mykola Vorobiov. The peculiarities of author's interpretation of the mythologeme of the moon and the influence of ancient Slavic mythology on the writer's worldview are studied. An attempt is being made to reconstruct the famous Ukrainian poet's artistic picture of the world.

Key words: myth semantics, mythologeme, the image of the moon, myth poetics, worldview

Глибокому розумінню світоглядної позиції письменника сприяє міфопоетичний аналіз тексту, що полягає у відтворенні прадавніх уявлень та вірувань рідного народу і світових культурних надбань у поєднанні з індивідуально-авторською концепцією світобачення. Вияв первісної символіки та духовних констант людства синтезує у собі міф. Наявність спільних образів, сюжетів та архаїчних уявлень у різних міфологіях підтверджує явище міжкультурної взаємодії. Важливим фактором у здійсненні міфоаналізу є особистісна позиція автора в моделюванні художньої картини світу. В основі міфопоетики лежить міфомислення, реалізація якого в літературному творі забезпечується образними засобами, міфологічними схемами, образами, мотивами, а також алюзіями, підтекстом, метамовними конструкціями тощо. Є. Мелетинський відносить до міфопоетики також “існуюче поза цим прийомом світосприйняття (справа, звичайно, не лише у використанні окремих міфологічних мотивів” (Мелетинський 1995, 295).

Міфопоетика творчості Миколи Воробйова все більше привертає увагу сучасних літературознавців. Особливості художнього мислення поета вивчали такі науковці, як: І. Андрусак, Т. Антонюк, Л. Дударенко, А. Макаров, Т. Пастух, Т. Чепурняк, Ю. Шутенко та ін. Міфологічну парадигму лірики представника Київської школи досліджувала Л. Демидюк, яка визначала два способи зв'язку поетичної творчості

Миколи Воробйова з міфом: “1) міф як спосіб творення – поєднування сталих елементів та викладання із них щоразу нової цілісності. Цими елементами для поета є домінантні символи, які, переходячи з тексту в текст, не створюють ефекту повторюваності, а лише оприявнюють нашарування попередніх значень поряд із новим; 2) міф як змістове наповнення – есхатологічні мотиви яскраво виражені у відповідних тематичних циклах та наявні імпліцитно у семантиці символів поезій М. Воробйова” (Демидюк 2010, 8). Однак розвідок, присвячених міфоаналізові лунарного образу в ліриці митця, наразі немає, а тому актуальність нашого дослідження незаперечна.

Мета статті: проаналізувати міфосемантику лунарного образу в поезії Миколи Воробйова. Відповідно ставимо перед собою такі завдання: виявити образ місяця в поетичних текстах представника Київської школи; зробити спробу інтерпретації авторського міфологічного коду, зашифрованого в міфологемі місяця; встановити зв'язок міфомислення Миколи Воробйова з праслов'янською світоглядною парадигмою.

Крізь призму авторського світобачення подається метафоричний пейзажний опис в поезії Миколи Воробйова “Прогулянка в горах...” зі збірки “Ожина обрію”, де місяць постає частиною природи:

*Прогулянка в горах. Поздирана кора і шкіра.
Розгул сваволі, полоскання світла.
Дика троянда жмурами розквітла.
Дзвін неба над камінням.
Підйом, схід сонця –
над кожною дорогою той самий ритуал.
Ричання вітру! блукача побачив...
Погрітись час, спекти дві картоплини...
Гірська порода затряслась від сміху...
Вогонь ладнає вудку... Ще б трохи хмизу...
Цей корч – сідло добряче, а півень –
у воді червоний корінь...
Розарій холоду рум'янить світ в очах,
позмінно камені блищать,
побачили округлий місяць –
нечутних оплесків гніздо (Воробйов 1988, 67).*

Неординарні метафори, що базуються на синестезійному сприйнятті світу, утворюють конгломерат різнорідних природних явищ на різних чуттєвих рівнях: візуальному (*блукача побачив, світ в очах, побачили округлий місяць*), акустичному (*дзвін неба, ричання вітру, затряслась від сміху*) і тактильному (*поздирана шкіра, погрітись час, розарій холоду*). За допомогою прозопопеї автор відображує всі чотири першостихії, однак лише уважний читач може помітити, що наскрізним струменем у вірші проходить стихія води, що підтверджується такими прикладами: *полоскання світла, троянда жмурами розквітла, вогонь ладнає вудку, півень – у воді червоний корінь*. Звертаємо увагу на те, що Г. Башляр так охарактеризував воду: “Вона – кров Землі. Вона – життя Землі. Саме вода втягує весь пейзаж у свою власну долю” (Башляр 1998, 96). Так, у цьому

творі всі природні реалії уособлюються і виконують певні ролі. Міфологема троянди в праслов'янських віруваннях є символом доброзичливості, достатку, дівочої краси і чистоти (Войтович 2005, 442). У цій поезії королева квітів, пелюстки якої порівнюються з невеликим водяними хвилями – жмурами, очевидно, символізує довершений флористичний світ гірського пейзажу. Розквіт троянди можна співставити зі сходом сонця, з яким у народі асоціюється ця рослина (Войтович 2005, 442). Схід денного світила поет називає ритуальним, що вказує на сакральність та повторюваність цього явища кожного дня. А завершення прогулянки в горах супроводжується нічним світилом. Таким чином, у художньому тексті відображено добовий цикл. Лунарний образ названо гніздом, що, ймовірно, може означати повернення блукача додому після прогулянки в горах, оскільки гніздо вважається символом власної оселі, сім'ї, домашнього вогнища (Багнюк 2010, 365). Оксиморон *нечутних оплесків*, очевидно, несе в собі значення внутрішньої, прихованої радості, яку, на відміну від природніх явищ, побачити неможливо, а можна лише відчутти.

Добовий цикл відтворює Микола Воробйов і в поезії “Присмерк” зі збірки “Прогулянка одинцем”, в якій описана метафорична картина вечора:

*Сонячна флейта пересунулась на край поля,
трохи довше затрималась на гребені глини
і ковзнула у вечір.
У рівчаку задихала вода
і, обтікаючи око місяця,
піднялась на високу гору.
Хто б не пройшов нині, –
вже в синій одежі він (Воробйов 1990, 42).*

Як і в попередньому прикладі, сприйняття природи тут відбувається в синестезійному осягненні. Так, денне світило названо сонячною флейтою, що створює ілюзію звучання цього музичного інструменту в образі сонця. Флейта “асоціюється з давньогрецьким богом лісів та полів Паном” (О’Коннелл, Ейри 2009, 242), а тому може вказувати на функції солярного світила – освітлювати та зігрівати землю. Нічне світило названо оком, що відповідає прадавнім язичницьким та пізнішим християнським віруванням. Так, у праслов'ян місяць – це “око Лади” (Войтович 2005, 305), а у християн – це “нічне Око Боже” (Багнюк 2010, 346). Окрім того, таке тлумачення місяця зустрічається і в світоглядній системі інших народів світу. Наприклад, в єгипетській міфології: “Хор (Гор): сокіл, що летить крізь світовий простір; ліве око Хора – Місяць, праве – Сонце” (Рак 2000, 44). У В’єтнамі верховним божеством вважається Аедіє: “Його голова символізує небесний купол («перевернутий гонг»), нахмурений лоб – хмари (набігаючі думи), дихання – повітря, статеві органи – родючість, праве око – золоте сонце, ліве око – срібний місяць, руки – два стовпа, на котрих тримається небо” (Мифология 1998, 23).

Як бачимо, лунарний образ подається автором у взаємодії із міфологемою води, що також має свою міфологічну закономірність. Відповідно до архаїчного світогляду, місяць це “дитя Лади, що приходить з води” (Войтович 2005, 305), він “керує небесною й земною водою” (Знойко 2004, 237). К.-Г. Юнг відзначав, що в давній традиції “Місяць є дарувальником вологи і господарем водного знака Рака” (Юнг 1997, 143). Трансцендентний перехід води із земного в небесний простір свідчить про космічне міфомислення поета. Вечірні сутінки здаються ліричному спостерігачеві синіми, а тому візуальне сприйняття навколишньої дійсності теж означене цим кольором. За О. Лосєвим, синій колір – це “чарівне ніщо”, в його спогляданні “є якесь протиріччя роздратування та спокою” (Лосєв 2008, 77). Отже, Микола Воробйов у своїй ліриці репрезентує прадавні світоглядні позиції.

Місяць і сонце завжди перебувають у нерозривному зв’язку. З давніх давен ці світила вважалися братом і сестрою або чоловіком і дружиною. Однак Микола Воробйов у верлібрі “Для пісні піску” зі збірки “Іскри в слідах” по-іншому підходить до відображення солярного та лунарного образів:

*Для пісні піску
не має значення,
відчинені двері чи ні,
чи ви в дорозі,
чи ви спите.
Пісня піску витікає із мушлі найпершої,
що давно вже стала піском,
пісня піску мене котить,
стирає дрібниці, шліфує,
лишаючи душу і серце,
як місяць і сонце
в зеніті піщаного світу* (Воробйов 1993, 84).

На нашу думку, в цій поезії відчувається алузія наплинність життя, оскільки пісок є символом “часу і його неблаганного плину” (О’Коннелл, Ейри 2009, 231). Двері символізують “межі між сімейно-родинним та зовнішнім загальнолюдським світом” (Багнюк 2010, 366). Пісня піску лине, незалежно від обставин, незалежно від того, знаходиться людина вдома, чи в дорозі. Людина – лише маленька піщинка відносно Всесвіту, а її життя становить собою невеликий інтервал часу порівняно із вічністю. Аналізуючи категорію темпоральності, М. Еліаде розглядав людину як “результат деякої часової протяжності” (Еліаде 1996, 94). Міфологема мушлі найпершої співвідносна із початком часового відліку: “Оскільки мушля захищає молоска, який в ній живе, її символізм часто пов’язаний з материнським лоном, народженням і створенням світу” (О’Коннелл, Ейри 2009, 183). Відповідно хронологічне обчислення може здійснюватися як від зародження світу, так і в масштабах людського життя – від народження особи. Автор наголошує на проминальності життя, адже все проходить, стирається, забувається. Залишається лише нетлінне, вічне, а саме – душа і

серце, що порівнюються із місяцем і сонцем відповідно. “Душа – внутрішня сутність людини, яка входить у неї від народження, а по смерті відділяється від тіла і живе окремим життям” (Войтович 2005, 169). Відтак, душа – вічна, як і нічне світило. У прадавніх віруваннях також простежується зв’язок денного світила із серцем, а серце і душа вважаються невіддільними один від одного: “Серце – це Сонце всередині людини: як Сонце – джерело тепла і світла для світу, так і серце зігріває та просвітлює людські помисли та дії. Коли Сонце не захмарене, то й світ радісний і світлий; тож коли в людини серце чисте, то й душа світла і життя праведне” (Багнюк 2010, 379). Як Місяць відбиває світло Сонця, так і в душі віддзеркалюються порухи серця. Т. Пастух стверджує, що представники Київської школи поезії, до яких відноситься і Микола Воробйов, “демонструють різне за глибиною занурення в етнічну стихію, а також різноманітні форми «вживлення» її складових у свої тексти. Від використання якогось фольклорного елемента чи образу в естетичному просторі сьогодення – через розгортання міфологічно-циклічної картини світу – до відтворення пра-часу становлення усього сущого, коли матерія ще не набула характерної оформленості” (Пастух 2010, 187).

Неординарне тлумачення матерії місячного світла віднаходимо в поезії Миколи Воробйова “Олово у мурашниках.. ” зі збірки “ Іскри в слідах”:

*Олово у мурашниках,
мурашки про це знають
і по драбинах з речовини Місяця
вносять його блиск.
В їхніх поглядах тільки Місяць,
вони утримують його в рівновазі
на драбинах, важких від олова (Воробйов 1993, 79).*

Лунарний образ тут асоціюється із рідким металом та має руйнівне значення. О. Лосєв зазначає: “Місяць – поєднання повного залякання і смерті з рухливістю, яка доходить до несамовитості (...). Це – таке ніщо, яке стало металом” (Лосєв 2008, 83). Автор не пояснює, яким чином і за яких обставин олово потрапило до домівок комах, відкриваючи читачеві простір для домислу. Напіврозкритим також залишається хронотоп твору, оскільки з контексту зрозуміло лише, що дія відбувається вночі, проте жодного натяку на місце події немає, що також дозволяє реципієнтові вивільнити свою уяву. Речовина, яка заповнила мурашник, за кольором подібна до срібла, яке завжди асоціювалось із місяцем (О’Коннелл, Ейри 2009, 94), образ якого тут реалізується в різноманітних іпостасях – від блиску в очах до планети на небі, від рідкого стану до твердого, реалізуючи, таким чином, антагоністичні та есхатологічні погляди на навколишню дійсність. Т. Пастух констатував, що у М. Воробйова “витворення різнорідних візуальних картин із колористичним акцентуванням реалізується у творенні майстерних сюрреалістичних пейзажів” (Пастух 2010, 419), у даному випадку таких, “що виявляють мотив втрати життя як такого” (Пастух 2010, 419).

Отже, у верлібрах Миколи Воробйова міфосемантика лунарного образу підпорядкована індивідуально-авторському світотлумаченню. Реалізація праслов'янських вірувань та елементів світової міфології у відображенні образу нічного світила відбувається на підтекстовому рівні, а тому поезія митця потребує детального розкодування імпліцитних смислів. Міфологема місяця в текстах Миколи Воробйова зазнає різноманітних метаморфоз і лежить в основі онтологічної моделі дійсності митця.

Багнюк А.Л. (2010). *Символи українства. Художньо-інформаційний довідник*. Навчальна книга – Богдан. Тернопіль.

Башляр Г. (1998). *Вода и грезы. Опыт о воображении матери*. Издательство гуманитарной литературы. Москва.

Войтович В.М. (2005). *Українська міфологія*. Либідь. Київ.

Воробйов М.П. (1990). *Прогулянка одинцем: Вірші*. Молодь. Київ.

Воробйов М.П. (1988). *Ожина обрію : Поезії*. Радянський письменник. Київ.

Воробйов М.П. (1993). *Іскри в слідах : Поезії*. Український письменник. Київ.

Демидюк Л.М. (2010). *Міфологічна парадигма поезій Миколи Воробйова*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Львівський національний університет імені І. Франка.

Дударенко Л.В. (2009). *Поетична Київська школа: ідейні та естетичні параметри. Монографія*. Неопалима купина. Київ.

Знойко О.П. (2004). *Міфи Київської землі та події стародавні*. Молодь. Київ.

Лосев А.Ф. (2008). *Диалектика мифа*. Академический Проект. Москва.

Мелетинский Е.М. (1995). *Поэтика мифа*. Наука. Москва.

Мифология. Большой энциклопедический словарь. (1998). Е.М. Мелетинский. Большая Российская энциклопедия. Москва.

О'Коннелл М., Эйри, Р. (2009). *Знаки и символы: иллюстрированная энциклопедия*. Эксмо. Москва.

Пастух Т.В. (2010) *Київська школа поетів та її оточення (модерні стильові течії української поезії 1960-90-х років)*. Монографія. ЛНУ ім. І. Франка. Львів.

Рак И.В. (2000). *Египетская мифология*. Летний сад. Санкт-Петербург.

Элиадэ М. (1996). *Аспекты мифа*. Инвест – ППП. Москва.

Юнг К.Г. (1997). *Mysterium Coniunctions*. Рефл-бук, Ваклер. Москва-Київ.